

MIHIN SOTAHISTORIAN TUTKIMUKSEN PAINOPISTE TULISI TULEVAISUUDESSA SUUNNATA?

*Professori, yleisesikuntaeverstiluutnantti Pasi Kesseli
Maanpuolustuskorkeakoulun taktiikan laitos*

Aluksi

Sotahistoria on ymmärretty Suomessa liian yksipuolisesti. Vaikka sotahistoriaa on yleisesti kutsuttu sotahistoriaksi, eikä sotilashistoriaksi kuten vieraissa kielissä yleisesti, esimerkiksi englanninkielessä *military history*, ruotsissa *militär historia*, ranskankielessä *d’histoire militaire* tai saksassa *Militärgesicht*, on sotahistorian sisältö Suomessakin ulkomaisten esikuvien mukaisesti ymmärretty sotien poliittista historiaa tai sotatapahtumien historiaa laajemmin. Kokonaan toinen asia sen sijaan on, mitä on tutkittu, mitä on jäänyt tutkimatta ja edelleen, mitä pitäisi tutkia?

Ei liene tarpeellista eikä järkevääkään määrittää Suomessa tehtävälle akateemiselle sotahistorian tutkimukselle erityisiä yhteisiä painopistealueita, joita kaikissa yliopistoissa tutkittaisiin ja joihin tutkimusresursseja suunnattaisiin. Lisäksi, jos ja kun sotahistoria ymmärretään laaja-alaisesti, sotahistorian tutkijoiden mielenkiinnon suuntaaminen puoliväkisin joihinkin tiettyihin aihealueisiin on myös ristiriidassa akateemisen tutkimuksen luonnetta aiheen valinnanvapautta vastaan. Tämä ei tietenkään sulje pois mahdollisuutta hankkiutua yhteistyöhön erilaisiin projekteihin tai jopa pidempiaikaiseen tutkimusyhteistyöhön.

Jos sotahistorian tutkimukseen halutaan synergiaa, on ensin tiedettävä, millaisia intressejä ja asiantuntemusta eri yliopistoilla on. Eräs keino tietämyksen jakamiseen ovat asiantuntijaseminaarit, esimerkkinä tästä Suomen Sotahistorian komission syksyllä 2007 järjestämä seminaari. Tietämys siitä, mitä eri yliopistoissa tutkitaan ja

millaista asiantuntijuutta heillä on, saattaa tarjota sotahistorian tutkimukseen yhteisiä tai jaettuja tutkimuskohteita.

Mitä on sotahistorian tutkimus?

Eräs maailman tutkituimmista sodista, jos mittapuuna käyttää ilmestyneen ja yhä ilmestyvän kirjallisuuden määrää, on syksyllä 2007 Yhdysvaltojen sisällissota vuosina 1861–1865. Tämä herättää montakin kysymystä, mutta erityisesti jää askarruttamaan, miksi yli 150 vuotta vanhoista asioista yhä ollaan näin kiinnostuneita?

Suomen televisiossa Yleisradion Teema-kanavalla on syksyllä 2007 esitetty dokumenttisarjaa Yhdysvaltojen sisällissodasta. Tästä sarjasta pystyy hahmottamaan, miksi kyseessä oleva sota edelleen kiinnostaa. Vastaus on pelkistäen: tässä sodassa riittää edelleen tutkittavaa kaikille siitä kiinnostuneille, koska Yhdysvaltojen sisällissodasta on olemassa monipuolista lähdemateriaalia. On olemassa virallisia poliittisia ja sotilaallisia asiakirjoja, julkaistuja muistelmia, kansan suussa välittyvää muistitietoa ja äänitallennettua muistitietoa, virallista ja epävirallista kirjeenvaihtoa, joka ulottuu rivisotilaista kenraaleihin ja siviileihin, sodan esineistöä, taistelukenttiä jne. Tämä lähteiden kirjo mahdollistaa Yhdysvaltojen sisällissodan moniulotteisen tutkimisen. Asiaa voi lähestyä esimerkiksi politiikan, sotatapahtumien, sotataidon (= strategian, operaatiotaidon ja taktiikan), sotatekniikan, sodan ajan yhteiskunnan, yksittäisten ihmisten ja sodalle tyypillisten ilmiöiden, kuten vaikka pelkoreaktioiden kautta.³⁷

Suomessa on ilmestynyt lähiaikoina parikin tutkimusta, jotka kritisoivat perinteistä sotahistorian tutkimusta³⁸. Kritiikin mukaan perinteinen sotahistorian tutkimus on ollut lähinnä sodan tapahtumatason kuvausta johtajien näkökulmasta tavoitteena ”*opettaa tuleville sotilaille, kuinka tapella paremmin*”³⁹. Esikuvat edellä mainittujen tutkimusten synnylle ovat Suomen ulkopuolella ja ne kuvastavat, paitsi tätä aikaa, toki myös menneitä aikoja ja sitä, mitä siellä on jäänyt tutkimatta. Jos näin voimakkaasti voi asiasta sanoa, koska asioilla on yleensä syynsä. Niinpä voidaankin sanoa, että perinteisiä sotahistorioitsijoita kohtaan esitetty kritiikki on sekä oikeutettua että epäoikeutettua.

On totta, että sotahistoriaa on Suomessa tutkittu kapea-alaisesti, mikäli sotahistoria ymmärretään sotilashistoriana⁴⁰, joka sodan tapahtumahistorian lisäksi pitää sisällään muun muassa sotataidon historiaa, joka on lähellä sotien aatehistoriaa, sotalaitoshistoriaa, sota-ajan yhteiskuntien historiaa, sodan ajan ilmiöitä, sotilasperinteitä jne. Sotahistorian tutkimuksen yleistäminen kapea-alaiseksi sen sijaan ei ole oikeutettua ilman tietämystä siitä, miksi asioita on tehty kuten on tehty ja miksi monia kiinnostavia aihepiirejä on jäänyt tutkimatta tai vähäiselle tutkimukselle.

Yliopistomaailmassa sotahistorian tutkimus on Suomessa ollut kiinteästi sidoksissa poliittiseen sotahistoriaan, kun taas puolustusvoimissa sotahistorian tutkimukseen käytettävissä olleet resurssit ovat olleet sidottuina itsenäisen Suomen sotia ja sotalaitosta

tarkastelevien suurteosten⁴¹ tuottamiseen. Sotahistorian tutkimuksella on kuitenkin ollut epävirallinen tehtävä välittää tietoa tuleville sukupolville, mikä on luonnollisesti suunnannut tutkimuksen tapahtumahistorian alueelle. Lisäksi puolustusvoimien piirissä laadittujen suurteosten näkökulmaksi käskettiin tapahtumien kuvaaminen. Näiden tutkimusten ei tullut olla kantaa ottavia, mikä johti tapahtumien painottamiseen analyttisen taistelujen ja operaatioiden arvioinnin jäädessä lähinnä puolustusvoimissa järjestettävien virkaurakurssien⁴² opinnäytteiden tehtäväksi.

Sotahistorian tutkimuksen rajoittumisessa sotien poliittiseen historiaan ja sotatapahtumiin lienee johtunut myös mielenkiinnon puutteesta ja ehkä myös kyvystä tai paremminkin kyvyttömyydestä ohjata tutkimusta uusille alueille. Edellä mainittu koskee sekä akateemista että sotaväen tutkimusta. Toisin sanoen on pitäyditty ensisijaisesti siinä, mitä on osattu tutkia tai tutkittu sitä, mitä on käsketty tutkia.

Puolustusvoimissa sotahistorian tutkimus suunnattiin sotataidon alueelle vasta sen jälkeen, kun *Jatkosodan historia* -kirjasarjan viimeinen osa oli ilmestynyt vuonna 1994. Alku ei ollut helppo, koska ymmärtämys sotahistorian laaja-alaisuudesta ja merkityksestä oli Maanpuolustuskorkeakoulun ulkopuolella vähäistä. Tämän johdosta Maanpuolustuskorkeakoulun Historian laitoksen (myöh. Sotahistorian laitoksen) toiminta keskittyi aluksi poliittiseen historiaan sotilasammattillisesti tärkeän sotataidon historian jäädessä taka-alalle. Lisäksi yleisesti todettiin, että suomalainen sotahistoria on jo tutkittu. Voidaankin perustellusti väittää, että ilman eräitä Maanpuolustuskorkeakoulussa tuolloin työskennelleitä visionäärisiä ja sitkeitä upseereita sotahistorian tutkimus ja opetus olisi saattanut Maanpuolustuskorkeakoulusta hävitä. Näin ei onneksi tapahtunut, vaan sotataidon teorian, ulkomaisen sotataidon ja suomalaisen sotataidon tutkimuksen kesken löydettiin tasapaino.

Kesti kuitenkin aikansa ennen kuin puolustusvoimissa tajuttiin, että jos Maanpuolustuskorkeakoulua kehitetään yliopistona, sitä pitää kehittää siihen suuntaan, missä voidaan olla hyviä. Sotahistorian tutkimuksessa tämä tarkoitti poliittisen historian sijasta keskittymistä sotataidon historiaan. Sotilailla, jos joillakin voidaan ehkä olettaa lähinnä omakohtaisten kokemusten kautta olevan keskivertoa siviiliä parempi kyky arvioida sodankäynnin monimutkaisuutta. Mutta tutkimustyön tekeminen ei ole vain sitä, että omakohtaisten kokemusten pohjalta ymmärtää vaikkapa operatiivista suunnittelua ja sodan kitkaa. Se, että on valvonut itsensä hulluuden partaalle tai esimerkiksi tarponut vaikeissa maasto-olosuhteissa tuntikausia laskettua kauemmin tai vaikkapa eksynyt pimeässä metsässä, ei vielä riitä tieteellisen tutkimuksen tekemiseen. Tarvittiin myös metodologista pätevyyttä sotataidollisiin analyyseihin koko sotilashistorian alueella. Tämä tarkoitti sitä, että perinteisen lähdekritiikin lisäksi sotahistorian tutkimusmenetelmiä ryhdyttiin etsimään myös muiden tieteenalojen kuin historiatieteen alueelta.

Mitä tulee yliopistoissamme tehtyihin sotahistorian tutkimuksiin, on tämäkin kenttä alkanut laajentua vasta parina viime vuosikymmenenä. Miksi? Onko kysymys ollut

kyvystä tai lähinnä sen puutteesta ohjata sotahistorian tutkimusta perinteisten tutkimushaasteiden, lähteiden ja käytettyjen metodien ulkopuolelle? Voidaan ehkä todeta, että jos puolustusvoimien historian tutkijoilla ei ole ollut tehtävää eikä ehkä myöskään metodista pätevyyttä laajentaa sotataidollisia analyysejä koko sotilashistorian ja sodan ilmiöiden alueella, ei vastavuoroisesti yliopistojen historian laitoksilla ole ollut riittävästi halua laajentaa sodan tutkimista koko sotilashistorian alueelle, eikä ehkä riittävästi tietämystäkään sotilashistorian kaikista osa-alueista, vaikkapa juuri sotataidosta ja siitä, miten sitä pitäisi tutkia. Lisäksi voitaneen olettaa, että uudet tutkimushaasteet esimerkiksi mikrohistorian, psykohistorian tai sukupuolihistorian alueella ovat edellyttäneet perinteisen sotahistorian tutkimusmenetelmävalikoiman laajentamista siinä määrin, että uudet haasteet on ehkä koettu vieraina, sekä puolustusvoimissa että yliopistomaailmassa.

Yllä kirjoitetun perusteella voisi lyhyesti tiivistää, että sotahistoriaa kohtaan osoitettu kritiikki on siis paljolti aiheetonta erityisesti siksi, että kritisoidaan asioita, joiden taustoja ei oikeasti tunneta. Mielikuvaa sotahistorian tutkimuksesta ei myöskään pidä muodostaa sen mukaan, millaisia kirjoja syksyisin ilmestyy kirjamessuille, isänpäiviksi kirjakauppoihin tai joulumarkkinoille. Toisaalta, pitää myös tajuta, että ei ole tutkijoiden vika, jos heidän aiheensa eivät kiinnosta suurta yleisöä. Mutta pitääkökään? Tutkija tutkii mitä hän haluaa. Jos tätä rajoitetaan, loukataan akateemista tutkijavapautta. Ja silti on ymmärrettävä, että eri yliopistoissa kuitenkin tutkitaan sitä, mihin on kykyä ja tahtoa. Ja näin pitää ollakin. Kaikille sotahistorian alalajeille löytyy edelleen paikkansa tutkimusten joukossa. Tähän tulokseen tulee myös Markku Jokisipilä Helsingin Sanomissa 3. marraskuuta 2007 ilmestyneessä artikkelissaan *Historiantutkijat mukaan menneisyyden hallintaan*. Hän toteaa osuvasti, että sotahistoriassa pullahtaa tasaisin väliajoin ilmoille uusia tutkimustuloksia jo läpikotaisin tutkituiksi luulluista aiheista.⁴³

Sotahistorian tutkimus muuttuu – vai muuttuuko?

Viime vuosikymmeninä yliopistomaailmassa on syntynyt vastakkainasettelu ns. uuden ja vanhan sotahistorian välille. Vai voidaanko oikeastaan puhua vastakkainasettelusta vai pitäisikö ryhtyä puhumaan sotahistorian tutkimuksen sirpaloitumisesta, joka ehkä joskus johtaa tieteenalojen rajojen uudelleenmäärittämiseen? Asia ei ole yksinkertainen. Tämä näkyy hyvin Benjamin Franklin Coolingin ajattelussa artikkelissa *Towards a More Usable Past. A Modest Plea for a Newer Typology of Military History*. Coolingin voi katsoa olleen vuonna 1988 *Military Affairs* -lehdessä julkaistussa kirjoituksessaan uuden ja vanhan sotahistorian rajamailla. Ensin hän toteaa, että ”sotahistorialla on velvollisuus tulkita menneisyyttä ja opastaa politiikan tekijöitä sodan ja kaikkien sen seurausten ymmärtämisessä”. Heti perään hän kuitenkin sanoo myös, että ”vanhanmallinen

*sotahistoria mieltää yhteen perinteisen rumpua päristävän operaatiohistorian ja sankarillisen, usein ylistävän selostuksen menneisyydestä*⁴⁴.

Edellä mainittu osoittaa ylipäättäänkin historiankirjoituksen asemaa välittämässä kuvaa menneisyydestä ja toisaalta taas historioitsijoiden ongelmaa tämän kuvan muodostajana. Miten historiaa säilytetään jälkipolville ja miten tämä kuva rakennetaan? Rakennetaanko menneisyys sirpaleista vai hahmotellaanko ensin kokonaisuus ja sitten paikataan aukkoja? Vastaus on vaikea, jos lähtökohdaksi otetaan se, että kaikki sotahistorian tutkimuksen alalajit ovat tärkeitä. Pitääkö ensin yrittää nähdä metsä vai ensin puu ja puita, joista muodostuu metsä? Voiko kansakunnan perimää rakentaa siten, että se rakennetaan ilmiöistä, yksilöistä ja yksityiskohdista vai pitääkö ensin yrittää hahmottaa, mitä tapahtui, jotta osat voi sijoittaa paikalleen? Jokisipilä näkee asian siten, että postmodernismin ja konstruktivismin näkökulmasta on hankalaa ellei mahdollonta selittää mielekkäällä tavalla esimerkiksi sotien syntymistä ja taistelutapahtumien kulkua.⁴⁵ Näkemys on perusteltu, mutta entäpä, jos postmodernistit ja konstruktivistit eivät yritäkään selittää kokonaisuuksia? Ei siis olekaan ristiriitaa, jos tutkimustehtävällä ei pyritäkään samaan, millä perinteisellä historian tutkimuksella?

Mikä on uuden historioitsijasukupolven tavoite? Jokisipilä kysyy, onko tavoitteena myyttien purkaminen vai myyttien purkamisen asemasta vain yrittää osoittaa pätevyytensä suhteessa vanhaan tutkijasukupolveen? Ottamatta asiaan kantaa puolesta tai vastaan, kritiikki sellaisia perinteisiä historian tutkimuksen ajattelutapoja ja tieteellisiä kivijalkoja kohtaan kuten objektiivisuus, puolueettomuus ja pyrkimys yleistykseen ovat ravisuttaneet perinteistä historian tutkimuksen maailmaa. Jokisipilän mukaan tämä on Suomessa johtanut siihen, että sotahistorian tutkimus on eriytynyt omiksi saarekkeikseen niin aiheiden kuin yleisöjensäkin suhteen.⁴⁶ Tämä pitäne paikkansa, mikä on valitettavaa, koska sotahistorian tutkimuksen monipuolistuminen pitäisi nähdä enemmän mahdollisuutena kuin toisen tutkimussuuntauksen vastustamisena. Monesti nimittäin eri koulukuntien erot eivät faktisesti ole niin suuria kuin se käydyssä keskustelussa ja kirjoittelussa ilmenee. Nykyisenä populismin aikakautena nimittäin eräät ns. uudet löydöt vanhoista asioista ovat ehkä saaneet merkitystään suuremman arvon, vaikka uuden ja vanhan tutkimuksen erot ovat olleet enemmän näkemyseroja, erilaista kysymyksenasettelua ja käsitteiden tulkintaa kuin perustavanlaatuisia ajatuksellista vastakkainasettelua. Markku Jokisipilän oma väitöskirja *Aseveljiä vai liittolaisia?* on hyvä esimerkki edellä kuvatun kaltaisista näkemyseroista⁴⁷.

Toiseksi esimerkiksi näkemyseroista sopii hyvin Tiina Kinnusen ja Ville Kivimäen johdantoartikkeli *Johdatus koettuun sotaan* heidän toimittamassaan, jo mainitussa artikkelikokoelmassa *Ihminen sodassa*. Kinnunen ja Kivimäki toteavat, että ”sotahistorian taakkana on sodan olettaminen jonain annettuna ja että operaatiokartat hypnotisoivat rakentamaan eheän ja loogisen kuvan sodasta: kun tutkija tutkimuskohteenaan olevien kenraalien tavoin jäsentää historiaa divisiooniksi, logistiikaksi ja tuliannoksiksi, jää puuttumaan se analyttinen taso, jolla itse sotajärjestelmää katsottaisiin riittävän

kaukaa (tai läheltä)”.⁴⁸

Edellä kuvattu osoittaa, että Kinnunen ja Kivimäki tekevät havaintonsa sotahistorian tutkimuksesta sotiamme kuvaavien suurteosten ja ehkä ylipäättään sodistamme julkaistun populäärikirjallisuuden perusteella. Kritiikki ei kuitenkaan ole perusteltu, jos ymmärretään ne rajoitteet, joiden puitteissa suomalaista sotahistoriaa menneinä vuosikymmeninä tutkittiin ja joista tässä artikkelissa jo aikaisemmin kirjoitettu. Lisäksi Kinnusen ja Kivimäen tekstissä näkyy sama ongelma kuin Coolingillakin; pitääkö tutkittavaa ongelmaa lähestyä kaukaa (hahmottaa ensin metsä) vai läheltä (rakentaa kokonaiskuva ilmiöiden ja yksityiskohtien kautta). Olisiko Kinnusen ja Kivimäen ollut ehkä parempi todeta, että tutkijat jäsentävät historiaa omien tavoitteidensa mukaisesti ottamatta kovin kriittisesti kantaa siihen, kuka tutkii oikeita asioita ja oikeilla menetelmillä? Ja onko tarkoituksenmukaista tai oikeaa nostaa jokin sotahistorian alalajeista muiden yläpuolelle? Mitä jos näitä tavoitteita ja metodeja pyrittäisiin yhdistämään kuten TV-sarjassa Amerikan sisällissota? Lopputulos on aika monipuolinen.

Ei ole myöskään oikein yleistää sotahistorian tutkimusta *”sodan olettamiseksi jonain annettuna”*, kuten Kinnunen ja Kivimäki tekevät jatkaen, että *”perinteisen sotahistorian militaristinen perusvire juontuu siitä, että se jää toistamaan niiden sotilaallisten käsitteiden loogisuutta ja luonnollisuutta, joita sen pitäisi tutkia”*.⁴⁹ Kokeneet sotataidon tutkijat, jos jotkut, tietävät, että absoluuttinen tai matemaattinen ei missään löydä kiinteää perustaa sotataidon laskelmissa. Mahdollisuuksien, todennäköisyyksien, onnen ja epäonnen ruletti pyörii koko ajan – sota on kaikista inhimillisen toiminnan haaroista lähinnä uhkapeliä, kuten tunnettu sotataidon teoreetikko Karl von Clausewitz filosofoi pari sataa vuotta sitten.⁵⁰ Eikä Kinnusen ja Kivimäen yleistys sotahistorian tutkijoista etsimässä palapelin puuttuvia osia sekään ole oikeutettu, jos jo tutkituiksi oletetuista aiheista aina silloin tällöin ilmaantuu uusia tutkimustuloksia.

Markku Jokisipilän mukaan 1970- ja 1980-lukujen postmodernistit osoittivat puutteita perinteisessä historiankirjoituksessa, mutta samalla kun tutkimuskenttä laajeni mikrohistorian, psykohistorian ja eräille muille osa-alueille, tutkimuskenttä pirstoutui, kun uudet tutkijasukupolvet kyseenalaistivat suurten kertomusten uskottavuuden leimaten objektiivisuuden, totuuden tavoittelun ja yleistysten tekemisen silkaksi naisismiksi.⁵¹

Tasapuolisuuden nimessä on kuitenkin toki todettava, että uusi sotahistoria on tuonut kaivattuja raikkaita tuulia sotahistorian tutkimuskenttään. Varsinkin sodan yksilötason ja ilmiöiden tutkiminen on elävöittänyt perinteistä sotahistoriaa. Esimerkiksi organisaatioiden kehityksen tutkiminen jää torsoksi, jos muutosta ei tutkita toiminnan kautta. Tämä luonnollisesti tarkoittaa sitä, että ihminen tutkimuskohteena pitää liittää mukaan osaksi tutkimustoimintaa. Lisäksi ihmisten toiminnan tutkiminen monipuolistaa tutkimuksia metodologisesti ja antaa toiminnalle inhimillisyyttä. Tässä mielessä kenraalikin, vaikka hän on korkea sotilasjohtaja, on ihminen tutkimuskohteena siinä missä yksittäinen sotilas, nainen, lapsi tai vanhus sodassa tai sota-

aikana, jos kenraalia tutkitaan yksilönä osana jotain ilmiötä tai toimintaa.

Aika monet historiantutkijat ovatkin jo sitä mieltä, että postmodernismin ensi-huuma on ohitse ja kansalliset tarinat ovat palanneet tutkimuskohteiksi. Suomessa, jonne muutoksen tuulet tulevat tietyllä aikaviiveellä, taistelu uuden historian ja vanhan historian (sotahistoria mukaan lukien) jatkuu edelleen toisen osapuolen pitäessä, kuten Jokisipilä sanoo *”teoretisointia ilman lähteiden tuntemusta keikarointina ja toisen osapuolen asiakirjoihin jämähtämistä kritiikittömänä kronikointina”*.⁵² Tällainen tietynlainen ennakkoasenteellisuus sotahistorian alalajien tai tyyliuuntien välillä onkin vielä aistittavissa akateemisten sotahistoriantutkijoiden keskuudessa, vaikka tietämys eri osa-alueiden toiminnasta tavoitteineen on viime vuosina lisääntynyt. Lisäksi eri koulukuntien näkemyseroja selittää jonkin verran myös kilpailu sotahistoriantutkimuksen määrärahoista ja näkyvyydestä.

Tapahtumahistoria – jopa fiktiiviset sotaromaanit – hallitsevat edelleen kaupallista julkaisutoimintaa, kun taas akateemisille piireille jaettavista määrärahoista ja avustuksista kamppailevat kaikki sotahistorian tyyliuunnat. Näin ollen on inhimillistä, että oman toiminnan tärkeyttä yritetään perustella toisten kustannuksella. Ja saattaapa olla jopa niinkin, että se mikä on akateemiselle yhteisölle metodologista innovatiivisuutta ja kunnianhimoisuutta, näyttäytyy monelle tutkijayhteisön ulkopuoliselle tarkastelijalle pelkkänä epäselvien termien loputtomana ilotulituksena, käsitteellisenä hämäryytinä ja kaikkien asioiden relativisoimisena, kuten Keith Windshuttle toteaa teoksessaan *The Killing of History: How Literary Critics and Social Theorists are Murdering Our Past*.⁵³ Tämä lienee myös osaltaan vaikuttanut siihen, että yliopistojen sotahistorian tutkijoita on eristäytynyt omiksi saarekkeiksi omiin tyyliuuntiinsa samalla kun akateeminen sotahistorian tutkimus on eristäytynyt akateemisen tutkimuksen ulkopuolella populaarimmalla otteella tutkimuksia ja kirjoja julkaisevista kirjoittajista.⁵⁴

Jos sotaa ja kaikkea siihen liittyvää lähestytään ihmisen toiminnan kautta, lähestytään yhteiskuntatieteiden piirissä vallitsevaa anglosaksista antropologian käsitettä; tämän suuntauksen mukaan antropologia on lähinnä kulttuurien vertailevaa ja yleisiä säännönmukaisuuksia etsivää tutkimusta.⁵⁵ Käsite voidaan ulottaa myös menneeseen aikaan.

Perinteisen historiantutkimuksen näkökulmasta ihmisen tekemisten tutkimisen ongelmana ovat olleet kuitenkin lähteet ja erityisesti muistitieto. Eksakteihin dokumentteihin pohjautuva historiantutkimus hylkäsi haastattelut epäluotettavina. Vaadittiin *”kovia faktoja”* asioiden todistamiseksi. Suullisen perinteen katsottiin muuttuvan aikojen kuluessa, mutta dokumenttien tiedon säilyvän muuttumattomana. Käyttämällä kirjallisia dokumentteja katsottiin voitavan paremmin täyttää lähdekritiikin vaatimukset.⁵⁶ Tällä hetkellä muistitietoa on jo tutkittu melko paljon ja sille osataan myös antaa arvoa, vaikka suullisen muistitiedon käyttäminen tieteellisen tutkimustyön lähdemateriaalina vielä askarruttaa tutkijoita varsinkin silloin, jos haastatteluita tai perinnetietoa on käytetty ainoina lähteinä. Edellä mainittu johtune siinä, että maallikko on taipuvainen

ajattelemaan, että kirjoitetut lähteet paljastavat menneisyydestä asioita, joita voidaan pitää totena, mutta suulliset lähteet voivat välittää joko totuutta tai sitten eivät. Suullinen dokumentti ei kuitenkaan välttämättä ole huono lähde, päinvastoin, se antaa mahdollisuuden personoida ja inhimillistaa kirjallisten dokumenttien karun asiapitoista sisältöä. Lisäksi suullinen historia on myös ainoa tapa rakentaa kuvaa menneisyydestä silloin, kun kirjallisia dokumentteja ei ole.⁵⁷ Paras tapa käyttää muistitietoa sotahistorian tutkimuksessa täyspainoisesti on yhdistää muistitieto ja siihen liittyvien tutkimusmenetelmien käyttö yhdessä perinteisen historiankirjoituksen metodien kanssa.

Voidaan perustellusti todeta, että sotahistorian tutkimus on – ja on jo jonkin aikaa ollut – haasteiden edessä. Tiina Kinnunen ja Ville Kivimäki kysyvätkin jo mainituissa kirjassaan *Ihminen sodassa*: Onko sotahistoria valmis ottamaan vastaan uudet ulottuvuudet ja jos on, onko silloin enää kysymys sotahistoriasta?⁵⁸ Vastaus ensimmäiseen on yksiselitteinen: kyllä. Toiseen kysymykseen onkin sitten jo vaikeampi vastata. Jos ihmistä sodassa tutkitaan laajasti yhteiskuntatieteellisin tutkimusmenetelmin, ollaanko tekemässä yhteiskuntatieteellistä tutkimusta, sotahistorian tutkimusta vai sotatieteellistä tutkimusta? Jos sotaa ja kaikkea siihen liittyvää lähestytään ihmisen toiminnan kautta, lähestytään yhteiskuntatieteiden piirissä vallitsevaa anglosaksista antropologian käsitettä⁵⁹. Antaako mennyt aika oikeuden käyttää nimitystä historia ja jos mukana on sota niin sotahistoria, vaikka tutkimusmenetelmät olivatkin pääasiassa muita kuin perinteisiä sotahistorian tutkimusmenetelmiä? Oikeaa vastausta ei taida olla.

Yllä kuvattua sotahistorian tutkimukseen liittyvää problematiikkaa voisi yrittää rinnastaa operaatiotaidon ja taktiikan hahmottamiseen Maanpuolustuskorkeakoulussa. Operaatiotaito ja taktiikka on poikkitieteellinen ja monimetodinen tieteenala. Operaatiotaidon ja taktiikan tutkimusmetodiikka pohjautuu olemassa oleviin yleisiin (siviili)tieteisiin. Mikä tekee sitten operaatiotaidosta ja taktiikasta itsenäisen tieteenalan? Vastaus on: tutkimustehtävä. Jos tutkimuksen kysymyksenasettelu liittyy taisteluun⁶⁰, jossa sovelletaan taktiikkaa tai operaatiotaitoa, on kysymys operaatiotaidon ja taktiikan tutkimuksesta riippumatta siitä, millaisella kysymyksenasettelulla tai metodein tutkija tehtävänsä ratkoo. Eikö samaa voisi soveltaa myös sotahistorian tutkimukseenkin?

Sotahistorian (sotilashistorian?) tutkimuskohteita

Lopuksi haluan nostaa esille muutamia sellaisia sotahistorian aihealueita, mistä on Suomessa tehty vähän tutkimusta.

Sota ilmiönä. Sota on muuttanut luonnettaan yhteiskuntien kaikkia osa-alueita koskevaksi. Tänäpäin voidaan puhua totaalista, jopa globaalista sodasta. Samanaikaisesti myös sotilaan käsite on laajentunut asepukeisesta kansallisvaltion sotilaasta aseistetun siviiliin, jopa lapseen.

Sotahistorian tutkimusmetodiikka. Sen tärkeyttä ei tarvinne enää korostaa. Sotahistorian alan tutkimustehtävien laajentuessa perinteiset sotahistorian tutkimusmenetelmät eivät enää riitä vaan uusia tutkimushaasteita on pyrittävä lähestymään mahdollisimman soveltuvien tutkimusmenetelmin, jopa monimetodisesti.

Sotatapahtumien tutkimukselle on edelleenkin paikkansa, ainakin uusimmissa sodissa, koska niiden tutkimuksella luodaan viitekehystä muiden sotaan liittyvien aihealueiden tutkimukselle. Mutta myöskään vanhoja sotia ei pidä sulkea tutkimuksen ulkopuolelle, koska tutkijoille tulee käyttöön yhä vanhempiinkin sotiin liittyvää uutta lähdeaineistoa muun muassa suljettujen tai rajoitettujen arkistojen avautuessa tutkimuskäyttöön. Myös sodan ja politiikan tutkimus luo viitekehystä muiden sotaan liittyvien aihealueiden tutkimukselle ja tälläkin osa-alueella tutkijoille tulee yhä uusia lähteitä käyttöön.

Sotataidon historia on sotien aatehistoriaa. Sotataidon historian tutkimuksella voidaan hahmottaa sotataidossa esiintyneitä ja esiintyviä kehityssuuntia sekä henkilöitä ja heidän ajatuksiaan kehitystyön taustalla. Tutkimuskohde on merkittävä erityisesti Maanpuolustuskorkeakoulussa, missä sotataidon historian tuntemus liittyy upseereiden ammatilliseen pätevytyymiseen.

Suomalaisen operaatiotaidon ja taktiikan historia. Koska puolustusvoimien sotahistorian tutkimukseen käytettävissä olleet voimavarat sidottiin pitkäksi ajaksi puolustusvoimien rauhanajan historioiden sekä talvi- ja jatkosodan historioiden tuottamiseen, jäi erityisesti suomalaisen operaatiotaidon ja taktiikan teorian ja käytännön yhteys vähäiselle huomiolle. Toisin sanoen omaksutun sotataidon soveltaminen sodissamme sekä sotien jälkeisen ajan operaatiotaidon ja taktiikan kehityksen tutkiminen ovat jääneet vähälle. Edellä mainittu koskee niin päämajan toimintaa kuin sotatoimiyhtymiä kuin myös taktisen tason joukkoja ja niiden toiminta- ja käyttöperiaatteita.

Suomen puolustuslaitos 1918–1939 ja Suomen puolustusvoimat 1944–1974 ovat osa sotalaitoshistoriaa. Ne ovat kuitenkin, vaikkakin temaattisia, lähinnä kuvailevia puolustusvoimiemme kehittämisen historioita. Analyyttistä kansainvälistä vertailua ei ole juurikaan tehty, puhumattakaan sotalaitoksesta sosiaalisena yhteisönä sodan ja rauhan aikana.

Sotilasarkkitehtuuri on erottuva osa kansallista ja kansainvälistä arkkitehtuuria. Suomalaista sotilasarkkitehtuuria on tutkittu vähän ja kansainvälinen vertailu ja vaikutteiden merkityksien tutkiminen puolin toisin ovat jääneet vielä vähemmälle.

Varuskunnat osana yhteiskuntaa. Varuskunnat ovat olleet monilla paikkakunnilla merkittäviä instituutioita. Ne ovat antaneet suojaa, kouluttaneet alueen varusmiehiä, olleet työnantajia, sekä vaikuttaneet alueiden väestöön. Näin ollen varuskunnat ovat myös merkittäviä, mutta toistaiseksi vähän tutkijoita kiinnostaneita sotahistorian tutkimuskohteita. Niin ikään sotilasyhteisön yhteistoimintaa eri hallintoviranomaisten kanssa on tutkittu sangen vähän. Millä perusteilla viranomaisyhteistyö on käynnistetty ja miten sitä on kehitetty mukaan lukien kansainvälinen vertailtavuus.

Sotilaat siviilielämässä. Asiaa voi tarkastella moniulotteisesti, muun muassa millaisia sotilaat ovat olleet yksilöinä ja vaikuttajina siviilielämässä ja miten tutkittava asia on muuttunut aikojen kuluessa, miten sotilaat ovat sijoittuneet siviilielämään sotilasuran jälkeen tai mistä syistä sotilaat ovat lähteneet sotilasyhteisöistä eri aikoina.

Sotaa ja sotalaitosta koskevat erilaiset ilmiöt. Osaa niistä on tutkittu, esimerkiksi simputusta, pelkoa ja pakokauhua sekä karkuruutta, mutta kokonaisuutena tämä aihepiiri on vähän tutkittu. Lisäksi kansainvälinen vertailu lähes puuttuu. Tämän aihealueeseen voitaneen laskea monia sukupuolihistorian, mikrohistorian ja psykohistorian kiinnostuksen kohteita.

Sodan myytit. Juutalaiset ovat pärjänneet sodissaan siksi, että he ovat Jumalan valittu kansa ja muutoinkin keskivertoa älykkäämpiä. Yksi suomalainen vastaa kymmentä ryssää. Tällaisia yleisesti tunnettuja lausahduksia voisi jatkaa pitkään. Mitä myyttien takana on, miten ne ovat syntyneet ja miten ne elävät ja siirtyvät aikakausista toisiin?

Oheinen luettelo ei ole millään lailla täydellinen. Sen on tehnyt puolustusvoimissa työskentelevä virkamies, joka on joskus tutkija, joskus opettaja ja usein jotain muuta. Luettelosta voi kuitenkin havaita, että paljon on tutkimatta niilläkin alueilla, joilta tutkimusta on kuviteltu jo tehdyn riittävästi.

Sotahistorian tutkimusta on vaikea irrottaa laajemmasta sodan tutkimuksesta eikä näin pidä ehkä menetelläkään. Sota, ihmiset sodassa tai jollain tavalla sotalaitokseen rauhan aikana ja sotaan liittyvät ilmiöt edellyttävät monitieteistä tutkimusta ollakseen mahdollisimman kattavaa. Tämä koskee myös sotahistorian tutkimusta. Sota on yhteinen nimittäjä myös sotahistorian tutkimukselle riippumatta siitä, tehdäänkö tutkimusta jollekin toiselle tieteenalalle tutummin tutkimusmenetelmin. Haasteita pitää katsoa avoimin silmin, haasteita pitää löytää ja etsiäkin. Sen sijaan ei liene tarpeellista eikä järkevääkään määrittää Suomessa tehtävälle akateemiselle sotahistorian tutkimukselle erityisiä painopistealueita, sellaisia, joita kaikissa yliopistoissa tutkittaisiin ja joihin tutkimusresursseja suunnattaisiin. Olennaisempaa on se, että ymmärretään puolin ja toisin, mitä sotahistoriaan liittyviä aihealueita meillä tutkitaan ja miten niitä tutkitaan. Tällä tavalla sotahistorian tutkimusta on mahdollista kehittää ja tutkimuksella on saatavissa monipuolisempia tuloksia. Eli kun yhdistetään uutta ja vanhaa, yleistajuisuus ja tieteellisyys eivät välttämättä ole ristiriidassa keskenään⁶¹.